

KERTINĖ
PARAŠTĖ

Poetai ir Lietuva

Skaitytojas čia gal nustebs: „Kertinė paraštė“ maždaug Vasario 16 proga, bet ne apie politiką, ne apie istoriją ir galbūt visai ne apie šios dienos rūpesčius. Pasiaiškinimas būtų toks. Poetai ir Lietuva sugretinti čia todėl, kad šiose šventinėse progose nebūtų vien tik šalto protinio svarstymo, kad nenuvertintume ir širdies balso, ne kartą taipgi lemiančio visos tautos gyvenimo būdą bei istorinį likimą. O mūsų poetų santykis su Lietuva, su tėviške, su gimtine ypačiai yra ryškus nuo pat lietuvių grožinės literatūros pradžios. Sunku net būtų įsivaizduoti Donelaitį, Baranauką, Maironį, Putiną, Aistį, Miškinį ir Brazdžionį, žemininkus ir kitus tiek išėivijoje, tiek tėvynėje be Lietuvos jų raštų puslapiuose. O kur dar partizanų ir tremtinių posmai ir širdį skeliančios jų dainos, kuriose Lietuva ir tėviškė yra tiesiog viskas.

Anie ryškėji mūsų poetai, galima sakyti, susiziedavę su Lietuva, ne mažiau negu kas kita lėmė kiekvieną mūsų tautos atgimimą. Be poetų vargu ar būtume laisvės vizijos pakerėti ir ryžsi viskam net pakartojamais atvejais. Ir poeto ištartas žodis ne kartą vis grįžo, tikdamas ir naujiems laikams, surišdamas praeitį su dabartimi. Čia bent pora tokių pavyzdžių, tinkančių visiems čia minėtiems aspektams. Štai *Antano Miškinio* (1905–1983) dar tarpukario nepriklausomybės metais parašytieji posmai, dedikuoti LIETUVAI

Siuntė mane anytelė
Žiemužės šėko, vasaružės sniego.
Liaudies daina

1.

Tave papuošt žadėjom
Kaip savo tikrą seserį.
Esi patioj jaunystėj
Ir pačiame pavasary.

Šiandien dainuot norėtus
Pačiais gražiaisiais rimais.
Nuskendo mano mintys
Tavo naujos arimuos.

Taip staugė vėtra vakar
Po kalną ir pašlaitę,
Kad tu likai be Vilniaus,
Kad palikai našlaitė.

2.

Čia būna žalios vasaros,
O dar žalesnės rūtos.
Prisiminė man baudžiavos,
Prisiminė rekrūtai.

Ir tie pilki artojai,
Kada nevalion varė juos;
Vargus jie ėjo keliais,
Kaip Vilniuje kalvarijas.

Ir daug dainų sudėjo
Ant gonkų balto klevo.
Paskui į Prūsų žemę
Jie knygų iškeliauvo.

3.

Praėjo metų eisenos.
Tekėjo tykia upės.
Paskui pakilo nuotaika, —
Pakilęs buvo ūpas.

Ir vieškeliai sudundo,
Beržai žemelėn sviro —
Žagres palikę dirvoj,
Karan išėjo vyrai.

Vieni laisvi sugrįžo,
Kitiems rankas pašovė,
Tretiems ant lygaus lauko
Mediniai kryžiai stovi.

4.

Apie tave dūmodams,
Šiandien dainuot panūdau,
Skaičiau iš drobių rašto —
Esi tu lėto būdo.

Kur mes tave nuvesim
Ir dovanų ką duosim?
Šiandien gilios mintys
Išimtetė veiduosin.

Kuriais žiedais papuošim
Tave kaip tikrą seserį?
Esi patioj jaunystėj
Ir pačiame pavasary.

Eilėraštis poeto sukurtas ir dedikuotas Lietuvai prieš 60 metų. O tačiau ar neatrodo, kad poetas būtų žiūrėjęs ir į šiandieninį Lietuvos veidą, dar patioje jaunystėje išvagotą tų pačių rūpesčių, to paties nuogaščio ir vilties.

Antrasis temos iliustracinis eilėraštis tik trijų posmelių. Bet kokia jų apimtis! Geografinių, geodezinių, istorinių ir dabartį užgriebiančių įvaizdžių perkeltinės prasmės eilėraštis aprėpia milžiniškas dimensijas — nuo ledynų periodo iki šios dienos. O toks yra *Jono Aisčio* (1904–1973) tripomis

NEMUNO LEGENDA

Ledynų, saulės ištirpdytų,
Vandens gausumo pilnumu
Tekėjo Nemunas į rytus
Tvindyti upių svetimų.

Ir tai ne pasaka, ne mitas:
Kadaise už laikų žaros

Alfonso Eidinto
„Aleksandras Stulginskis“

JONAS DAINAUSKAS

„Aleksandras Stulginskis, Lietuvos Prezidentas — Gulago kalnys“ yra antraštė naujo Alfonso Eidinto veikalo Lietuvos naujosios istorijos tema. Savo dokumentine medžiaga tai didelis inasas į Lietuvos bei lietuvių kovų dėl savo valstybinės nepriklausomybės išlaikymo istorijos dokumentavimą. Veikalas (425 mašinraščio puslapių) jau parengtas spaudai. Autorius — istorikas dr. Alfonsas Eidintas yra dabartinis Lietuvos ambasadorius Jungtinėms Amerikos Valstybėms Washington'e.

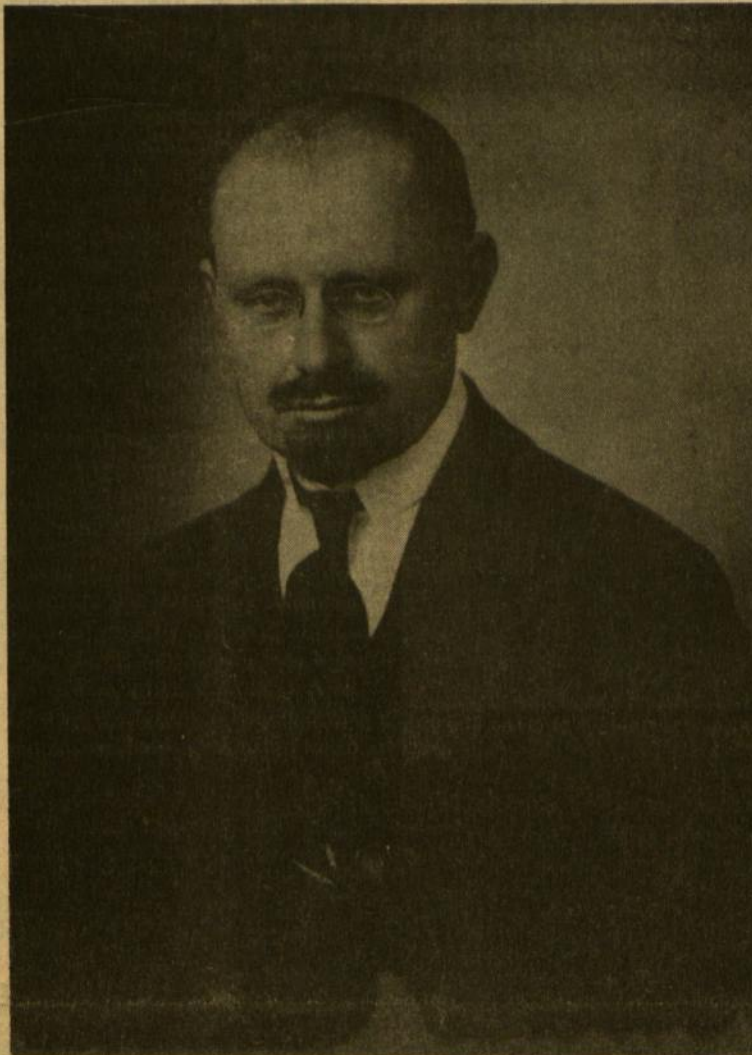
Alfonsas Eidintas gimė 1952 metais Vaiguvoje. Istoriją studijavo Vilniaus Pedagoginiame institute. Nuo 1973 iki 1987 metų jame dėstė Europos ir Amerikos šalių naujausių laikų istoriją. Nuo 1987 iki 1993 metų dirbo Lietuvos istorijos institute. 1985 metais stažavosi University of Wisconsin, Madison, kur baigė rinkti medžiagą istorijos daktaro disertacijai „Lietuvių emigracija į Šiaurės ir Pietų Amerikos šalis 1868-1940“. Disertaciją apgynė 1990 metais. Yra parašęs apie 40 mokslinių straipsnių emigracijos istorijos ir Lietuvos valstybės atkūrimo klausimais, išleides virtinę knygų, kurių tarpe: *Antanas Smetona: politinės biografijos bruožai* (Vilnius: Mintis, 1990), *Lietuvos Valstybės protokoliai 1917-1918* (Vilnius: Moks- las, 1991), *Slaptasis lietuvių diplomatas: Juozas Paršaitis-Gabrys* (Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992), *Kazys Grinius* (Vilnius: Mintis, 1993).

„Aleksandras Stulginskis“ veikalo kūrėjas antraštės: Kraslago kalnys iš Lietuvos (1941-1942), Kai dar nebuvo NKVD (1885-1917), Lietuvos Tarybos narys (1917-1920), Krikščionių demokratų vadovas (1917-1918), Ministras trijose vyriausybėse (1918 gruodis — 1919 spalio), Steigiamojo Seimo pirmininkas (1920-1922), Klaipėda prisijungiant (1923), Respublikos prezidentas (1922-1926), Opozicijoje kairiesiems ir tautininkams, Lietuvos Cincinatas (1927-1941), Sibiro lageryje (1941-1942), Kaltinamoji NKVD išvada (1942 balandis), Iš lagerio į kalėjimą (1942-1954), Su sardoniska šypsena arba tremtinio dalia Lietuvos TSR (1956-1969).

Veikalo „Epilogė“ parašyta: „Ant buvusio Lietuvos prezidento Stulginskio karsto (mirė 1969. IX.22 d.) kažkas slapčia uždėjo Lietuvos trispalvę. Kažkas nufilmavo laidotuves — vėliau už tai buvo saugumiečių tampomas... Stulginskis kartu su visa savo tauta, Tėvyne, kurios patriotas jis buvo, stoviškai sutiko visas 1940-1941 metų ir tolesnes nelaimės — sovietų klastingą okupaciją, areštus, išvežimą, lagerius ir kalėjimą. Stebuklingai gyvas išėjo Stalino ir Lenino sukurtojo socialinio pragaros gėlmės ir sugrįžęs į jau visai sovietizuotą Lietuvą, jis turėjo pergyventi pažeminimą tėvynėje, kęsti vargus registruojantis mieste, įsidarbinant, gaunant elgetišką pensiją, izoliaciją nuo visuomenės, sekimą ir įtarinėjimą, draudimą išvykti gyventi pas dukterį... Jis išliko toks, koks tvirtas buvo ir laisvės metais, nepaisant pagundų, spaudimo, įkalbinėjimų, tardymų, lagerių. Gilus tikėjimas Dievu, kataliko ištvermė, žemaitiškas atkaklumas jo charakteryje buvo sucementuotas laisvės ir šviesos viltimi ir tikėjimu ta viltimi, Lietuvos valstybės atgimimu...“.

Veikalo dėstymas vyksta plotmėse: 1) NKVD prieš Aleksandrą Stulginskį vestų bylų duomenys, NKVD pareigūnų jam kelti klausimai, kaltinimai ir 2) Aleksandro Stulginskio biografinių bruožų, jo išieito gyvenimo kelio,

k. brd.

Aleksandras Stulginskis (1885-1969) — 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, Steigiamojo Seimo pirmininkas, antrasis Lietuvos Respublikos prezidentas, Sibiro tremtinys.

1922), Klaipėda prisijungiant (1923), Respublikos prezidentas (1922-1926), Opozicijoje kairiesiems ir tautininkams, Lietuvos Cincinatas (1927-1941), Sibiro lageryje (1941-1942), Kaltinamoji NKVD išvada (1942 balandis), Iš lagerio į kalėjimą (1942-1954), Su sardoniska šypsena arba tremtinio dalia Lietuvos TSR (1956-1969).

Veikalo „Epilogė“ parašyta: „Ant buvusio Lietuvos prezidento Stulginskio karsto (mirė 1969. IX.22 d.) kažkas slapčia uždėjo Lietuvos trispalvę. Kažkas nufilmavo laidotuves — vėliau už tai buvo saugumiečių tampomas... Stulginskis kartu su visa savo tauta, Tėvyne, kurios patriotas jis buvo, stoviškai sutiko visas 1940-1941 metų ir tolesnes nelaimės — sovietų klastingą okupaciją, areštus, išvežimą, lagerius ir kalėjimą. Stebuklingai gyvas išėjo Stalino ir Lenino sukurtojo socialinio pragaros gėlmės ir sugrįžęs į jau visai sovietizuotą Lietuvą, jis turėjo pergyventi pažeminimą tėvynėje, kęsti vargus registruojantis mieste, įsidarbinant, gaunant elgetišką pensiją, izoliaciją nuo visuomenės, sekimą ir įtarinėjimą, draudimą išvykti gyventi pas dukterį... Jis išliko toks, koks tvirtas buvo ir laisvės metais, nepaisant pagundų, spaudimo, įkalbinėjimų, tardymų, lagerių. Gilus tikėjimas Dievu, kataliko ištvermė, žemaitiškas atkaklumas jo charakteryje buvo sucementuotas laisvės ir šviesos viltimi ir tikėjimu ta viltimi, Lietuvos valstybės atgimimu...“.

Veikalo dėstymas vyksta plotmėse: 1) NKVD prieš Aleksandrą Stulginskį vestų bylų duomenys, NKVD pareigūnų jam kelti klausimai, kaltinimai ir 2) Aleksandro Stulginskio biografinių bruožų, jo išieito gyvenimo kelio,

k. brd.

Veikalo dėstymas vyksta plotmėse: 1) NKVD prieš Aleksandrą Stulginskį vestų bylų duomenys, NKVD pareigūnų jam kelti klausimai, kaltinimai ir 2) Aleksandro Stulginskio biografinių bruožų, jo išieito gyvenimo kelio,

nanto Anciperovo klausimus, Stulginskis pasakoja: „...Mūsų šeimoje gimė dvylika vaikų, užaugo šeši broliai ir keturios seserys... buvau jauniausias. Vaikystėje ganiau žąsis, vėliau kiaules, paaugęs — karves.“ Aleksandras su trejais metais vyresniu broliu Kaziu pradėjo mokytis skaityti iš įsigyto elementoriaus. Mokė sesuo Ona, o jai ištekėjus — Barbora, daugiausia žiemą, kai seserys verpdavo“. Tėvas atidavė Aleksandrą į Kalčinų pradžios mokyklą. Motinos ankstyva mirtis sugriovė Aleksandro viltį mokytis. Išvykusių į Ameriką uždarbiauti brolių Jono, Pranciškaus bei Povilo ir sesers Barbaros kiek padedamas, Liepojos gimnazijoje baigė keturias klases ir įstojo į Kauno kunigų seminariją, kurią baigęs, drauge su Mykolu Vaitkum išvyksta į Innsbruck'ą, į tėvų jėzuitų vadovaujamą teologijos-filosofijos fakultetą. Apisprendęs neiti į kunigus, grįžo į Lietuvą ir kurį laiką Kauno gimnazijoje dėstė lietuvių kalbą. 1910 metais išvyksta į Halle (Vokietijoje), į Žemės ūkio institutą, kurį baigė 1913 metais. Dumas atstovui Martynui Yčui padedant, Stulginskis 1913 metais buvo paskirtas Alytaus rajoniniu agronomu. Pirmajam pasauliniam karui prasidėjus, atsidūręs Vilniuje sako: „Ryžausi likti savame krašte ir iš jo niekad neišvykti“. Vilniuje veikė Lietuvių komitetas nuo karo nukentėjusiems šelpiti, kurio pirmininkas Martynas Yčas ir dalis komiteto narių, artėjant vokiečiams, pasitraukė į Rusiją. Vilniuje liko to Komiteto dalis su vicepirmininku Antanu Smetona. Šalpos darbų apimčiai vis didėjant į tą komitetą buvo kooptuoti: Pranas Dovydaitis, Jokūbas Šernas ir Aleksandras Stulginskis. Stulginskis netrukus organizuoja pedagogų kursų Vilniuje liaudies mokytojų ruošti (vadovavo jiems iki 1919 metų). Komiteto vardu prie Rasų kapų išnuomavęs apie 20 ha žemės, jis įsteigia „daržų centrą“ ir augina daržoves lietuvių prieglaudų ir bendrabučių gyventojams, o daugeliui lietuvių duoda darbą tame „centre“.

1916 m. birželio 10 d. dr. Jonas Basanavičius, Mykolas Biržiška, Steponas Kairys, Petras Klimas, Antanas Smetona, Aleksandras Stulginskis ir kiti lietuvių vadovai, matydami daug žiauresnę vokiečių priespaudą, negu buvo tikėtasi, siūncia memorandumą vokiečių Rytų fronto vadui, kuriame išreiškia tikėjimą, kad Lietuva gali atgauti nepriklausomybę, kad ji nesutiks tapti jokios kitos valstybės provincija. Buvo aišku, jog „kaip Rusijos imperija

vykdė Lietuvoje rusifikaciją, taip Vokietijos imperija — germanizaciją“. Aleksandras Stulginskis aktyviai dalyvavo parengime „Didžiųjų Lietuvos vargų memorialo“, 1917 m. spalio 20 d. įteikto Vokietijos valstybės kancleriui. Paduodamas to memorialo visas tekstas (pp. 39-72). 1917 m. gruodžio 28 d. Aleksandras Stulginskis, Lietuvos Tarybos įgaliotasis, vyksta į Muenchen'ą kalbėtis su tuometiniu Popiežiaus nuncijumi Eugenio Pacelli dėl pagalbos Lietuvai ir kun. Jurgio Matulaičio paskyrimo Vilniaus vyskupu.

* * *

1942 metų pavasarį tos stovyklos NKVD pareigūnai sufabrikavo bylą, kurioje Aleksandras Stulginskis ir dar 17 kitų stovyklos kalinių (jų tarpe Stasys Šilingas, Jokūbas Stanišauskis, Juozas Tonkūnas, Izidorius Tamošaitis, Jonas Aukštuolis) buvo pakaltinti antisovietinės organizacijos sukūrimu lageryje, siekiant išsilaisvinti ir grįžti į Lietuvą. Esą tai „organizacija“ vadovavęs Stulginskis, užtat jis buvo uždarytas į kalėjimą. Po Stalino mirties toji „byla“ buvo panaikinta, nes tiems visiems „kaltinimams“ nebuvo rasta jokių konkrečių „duomenų“. Toje „byloje“ NKVD jaunesnysis leitenantas Anciperovas pareiškė Stulginskiui: „...buvote buržuazinės Lietuvos Tarybos narys, tos Tarybos, kuri stengėsi atplėšti Pribaltiką nuo Rusijos ir užrašė ją Vokietijai“. Neabejotinai, kad milžiniško NKVD aparato mažas sraigtelis Anciperovas kažkur Sibiro lageryje reikšė ne savo išgalvotą „kaltinimą“, o kartojė 1942-ųjų metų SSSR viršūnių politinę mintį, kuri iš esmės buvo senos Rusijos politinė mintimi ir kurios Rusija niekad neatsizadėjo, nepaisant, kokia bebūtų Rusijos valdžia, nors 1920 m. liepos 12 d. Taikos sutartimi su Lietuvos Respublika, tos sutarties žodžiais buvo atsizadėjusi bet kokių (caristinės Rusijos) pretenzijų į Lietuvos žemes. Kitaip tariant, tas mažas sovietinio genocido aparato sraigtelis patvirtino, kad 1940 m. birželio 15 d. įvykdyta Nepriklausomos Lietuvos Respublikos okupacija Sovietų Sąjungai buvo vien senų, Rusijai „priklausančių“ žemių gražinimas, „normalus“ Rusijos seno imperializmo pasireiškimas.

1917 m. rugsėjo 21 d. Lietuvių Konferencijoj Vilniuje Aleksandras Stulginskis, pagal gautų balsų skaičių, buvo į Lietuvos Tarybą išrinktas devintoju. Sunkiausias darbas buvo 1917 m. gruodžio 11 d. paruošimas Lietuvos

(Nukelta į 2 psl.)

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai Petras Klimas ir Aleksandras Stulginskis 1967 metais.

Šiame numeryje:

Poetai ir Lietuva • Aleksandras Stulginskis — Vasario 16 dienos akto signataras, Lietuvos prezidentas, Sibiro tremtinys • Vasario 16-osios „Dailė '94“ • Donaldas Kajoko eilėraščiai • A.a. Marija Gimbutienė • Naujos knygos

Alfonsas Eidintas

KRASLAGO KALINYS IŠ LIETUVOS

*Ištrauka iš monografijos „Aleksandras Stulginskis.
Lietuvos prezidentas — Gulago kalinys“ rankraščio*

SSRS. Krasnojarsko krašto lagerių sistema. Kraslagas.

Kansko miesto kalėjimas.

1942 metų sausio 13-oji.

Liesą, pliką skusta galva senuka sargyba įveda, kai siaurose languose pranyksta šešėliai. „Naktis“, — suvokia kalinys. Jis pasodinamas priešais tamsią figūrą, prie stalinės lempos siaurai apšviesto stalo. Tardytojo veido ryškiai nematyti.

— Susipažinsime, — pasako staiga tamsi figūra. — Valstybės saugumo jaunesnysis leitenantas, NKVD vyresnysis operatyvinis įgaliotinis Anciperovas.

Kalinys žiūri į ploną segtuvą ir nieko neat-sako. „Išbadėjęs — praręs prie gero gyvenimo, — gaizdai galvoje šmėsteli Anciperovui. — Prezidentas...“

Jis atsiverčia švarius tardymo protokolui skirtus lapus ir imasi plunksnos.

— Pavardė?

— Stulginskis, — įsitempia kalinys, supratęs, jog tardymas po sausio 2 dieną įvykusio arešto lageryje prasidėjo.

— Vardas?

— Aleksandras.

— Tėvo vardas?

— Domininkas.

— Kur ir kada gimėte?

— 1885 m. vasario 26 dieną Kutalių kaime, netoli Kaltinėnų, Lietuvoje.

— Socialinė kilmė?

— Iš valstiečių.

— Tačiau buvot dvarininkas! — nejučiomis išsprūsta tardytojui, jau nuo pirmųjų sakinių ieškančiam kalinio išvaizdoje, trumpuose atsakymuose melo, klastos ir apgaulės.

— Žemę išsigijau už savo pinigų. Esu, tiksliau buvau, ūkininku.

— Specialybė?

— Agronomas.

— Kada areštuotas?

— 1941 m. birželio 14 d.

— Šeimyninė padėtis?

— Vedęs. Areštuotas kartu su žmona, tačiau nuo jos kelyje į Sibirą atskirtas pagal jūsų papročius. Kur dabar žmona — nežinau...

— Vaikai?

— Duktė Aldona. Ji gyvena atskirai, mokėsi Kaune. Dabartinė jos gyvenimo vieta man nežinoma.

— Už ką suimtas?

Kalinys įsitempia. Šį klausimą jis nešiojasi jau senokai, nuo 1941 m. birželio 14 d., tačiau jeigu būti visiškai tiksliai — ar sovietai jį areštavo — toks klausimas jį kamavo jau seniau, kai tik Raudonoji armija okupavo Lietuvą.

Taip, jis gyveno provincijoje, savo namuose Jokūbave, Kretingos apskrityje, tačiau įgandinti žmonės, nepriklausomos Lietuvos valstybės piliečiai, atsargumo dėlei traukęsi iš Kauno į ramesnį kaimą, užsukdavo ir į Jokūbavą, atnešdami nedžiuginančias žinias.

* * *

Nuo pirmųjų raudonojo tvano dieną 1940 m. vasarą pasklido gandai apie sovietų vykdomus areštus. Atsitiktinai pirmuoju sovietų suimtu politiku tapo Augustinas Voldemaras (gimęs 1883 m. balandžio 16 d. Dysnoje, Ignalinos rajonas, 1909 m. baigęs Peterburgo universitetė istorijos studijas, buvo jo docentas, 1914 m. stažavosi Italijoje, 1915 m. — Švedijoje,

Aleksandras Stulginskis Sibire 1951 metais.

1917-1918 m. profesoriavo Permėje). Voldemaras — pirmasis Lietuvos Laikinosios vyriausybės ministras pirmininkas, o 1918-1920 m. — užsienio reikalų ministras, 1926-1929 m. vėl ministras pirmininkas ir užsienio reikalų ministras, tautininkas, nesutapęs su A. Smetona ir surengęs prieš jį pučus, teistas ir išsiųstas į Paryžių 1940 m. birželio 19 d. netikėtai sugrįžo į Lietuvą. NKVD surastas ir išvežtas į Ordžonikidžę. 1942 m. areštuotas ir atvežtas į Butyrkų kalėjimą, kur ir mirė gruodžio 16 d. 1940 m. birželio 18 d. suimtas 1935-1938 m. buvęs vidaus reikalų ministru Julius Čaplikas (1941 m. liepos 9 d. sušaudytas nežinia kur, tikriausiai Maskvoje, po sunkių tardymų).

Dar 1940 m. birželio 15 d. SSRS ultimatumė Lietuvai buvo paminėti du svarbūs Lietuvos pareigūnai, neva kalti dėl sovietų karių grobių — vidaus reikalų ministras Kazys Skučas ir saugumo departamento direktorius Augustinas Povilaitis. Juos suėmė dar Lietuvos valdžia, tuo manydama išvengti didesnio sovietų spaudimo. Tačiau 1940 m. rugsėjo 23 d. K. Skučą ir A. Povilaitį suėmė SSRS NKVD. Abu sušaudyti 1941 m. liepos 8 d. Maskvoje¹. Su jais išvežtas ir sušaudytas Lietuvos kariuomenės štabo 2-ojo (informacijų) skyriaus viršininkas gen. štabo pulk. K. Dulksnys, pulk. P. Kirlys. Nuo birželio 25 iki rugpjūčio 5 d. buvo suimti 84 lietuvių karininkai². Sovietų represijos nemažėjo, areštai tęsėsi, žmonės atleidinėjami iš darbo, dingdavo naktimis³.

Eliminavus ar atleidus, areštavus vidaus ir krašto apsaugos vadovybę, Lietuvos kariuomenė palaipsniui sulikviduota.

Sovietų atstovų sudarytoji marionetinė Lietuvos „liaudies vyriausybė“ paklusniai vykdė kiekvieną Maskvos nurodymą, ne tik įjungdama Lietuvos SSR į SSRS sudėtį, tačiau NKVD priemonėmis sovietizavusi kraštą. Nuo birželio 24 d. ji klusniai atleidinėjo iš pareigų vadovaujančius karininkus, apskričių viršininkus, burmistrus, policijos valdininkus, teisėjus,

mokyklų direktorius. Šios priemonės pradžioje daugiausia liėtė lietuvių tautininkų sąjungos narius, daugiausia 4 dešimtmetyje ir sudariusius nepriklausomos Lietuvos administraciją.

1940 m. liepos 7 d. komunistas, dabar jau saugumo departamento direktorius A. Sniečkus pasirašė NKVD paruoštą įsakymą suimti aktyvius Lietuvos politinius lyderius ir aktyvius valdininkus, tautininkus, liaudininkus, krikščionių demokratų, jaunlietuvių, socialdemokratų, Šaulių sąjungos narius, buvusius Lietuvos vyriausybės narius, spaudos veikėjus. Sniečkus sudarė komunistų-enkavėdistų grupę turėjo sudaryti represuotinių politinių veikėjų sąrašus. Lietuvos krikščionių demokratų „žinias“ turėjo sudaryti „operatyvinių darbininkų“ grupė, vadovaujama komunistės Juditos Komodaitės⁴. Pirmosiomis deportacijų aukomis tapo buvęs ministras pirmininkas Antanas Merkys ir užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys, dėl kurių deportacijos į SSRS ryšus pasirašė Lietuvos SSR vadai Justas Paleckis ir Mečislovas Gedvilas.

Lietuvos Užsienio reikalų ministras 1938-1940 m. Juozas Urbšys, gimęs 1896 m. vasario 29 d. Šetenuose, Kėdainių apskrityje. 1914 m. baigęs Panevėžio realinę mokyklą, 1915-1916 m. dirbo Maskvoje, lietuvių šalpos draugijoje, mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, 1917 m. baigė Čiugujevo karo mokyklą (Charkovo sritis), 1918 m. rudeniį grįžo į Lietuvą ir įstojo į Lietuvos kariuomenę, tarnavo Panevėžio batalijone, 4 pestin. pulke, vėliau Generaliniame štabe.

1922 m. J. Urbšys perėjo dirbti į Užsienio reikalų ministeriją, netrukus paskirtas dirbti Berlyne, 1927 m. — Paryžiuje Lietuvos atstovybėse, nuo 1933 m. nepaprastas pasiuntinys ir įgaliotas ministras Latvijoje.

1934 m. J. Urbšys perkeltas į centrą ir paskirtas politikos departamento direktoriumi, URM generaliniu sekretoriumi. Nuo 1938 m. gruodžio 5 d. iki 1940 m. birželio 19 d. ėjo užsienio reikalų ministro pareigas, grūmėsi su J. Ribbentropu ir V. Molotovu.

1940 m. liepos 17 d. su žmona suimtas NKVD, dalyvaujant A. Gudaičiui-Guzevičiui ir

(Atkelta iš 1 psl.)

Tarybos pareiškimo dėl Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, kur lietuvių interesai kirtosi su Vokietijos planais. Vokietija to nutarimo ir nepaskelbė.

1918 m. vasario 16 d., nepaisant ankstyvesnių nesutarimų, visi Lietuvos Tarybos nariai pasirašė Nepriklausomybės aktą, deklaravusį Lietuvos nepriklausomybę nuo „visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis“. To akto signataras Aleksandras Stulginskis tolimesnėje kovoje su Oberost'u būdingu jam atkaklumu kietai laikosi Vasario 16 dienos formulės: Lietuva negali būti surišta su bet kokia kita valstybe ar tauta.

1918 m. kovo 21 d. Lietuvos Taryba pavedė Stulginskiui sudaryti belaisvių ir pabėgėlių grąžinimo komisiją. Derybose su vokiečiais jam pavyko grįžtantiems lietuviams karantino laiką sutrumpinti iki aštuonių dienų. Tuo tarpu vokiečiai grįžtančius verbavo darbams į Vokietiją, o bolševikai trukdė grįžimą. Jo vadovaujama komisija visuose karantinuose turėjo savo įgaliotinius. Greta to darbo Stulginskis įsijungė į Lietuvos mažumų reikalus Lietuvoje.

Pirmojo Lietuvos ministrų kabineto pirmininkui Augustinui Voldemarui 1918 m. lapkričio 14 d. paskelbus savo darbų deklaraciją, Stulginskis ją gerokai sukritikavo, nes darbininkų ir mažžemių vargai ypačiai padidėjo.

1919 m. gruodžio 26 d. naujo ministrų kabineto posėdyje Aleksandras Stulginskis konstatavo, jog dalis ministrų nemato lenkų pavojaus. Kariuomenės organizavimo klausimu jisai kietai sulė mobilizacijos kelią. Toliau minime ministrų kabinete tapo Žemės ūkio ir valstybės turtų ministru. Jis suprato, kad valstiečių be žemės išdalavimo nepatrauksi į savo pusę, jį Lietuvos dvarų likimas nulems ir Lietuvos likimą. Dvarus reikia išparceliuoti, nes dvarininkai daugiausia yra

lenkininkai, tebesidairantieji į Lenkiją ir ją remiantieji. Kariškiai būtina aprūpinti žemę. Stulginskiui esant Steigiamojo Seimo pirmininku, 1920 m. liepos 12 d. buvo pasirašyta taikos sutartis su RSFSR. Steigiamojo Seimo periodą pats Stulginskis įvertino kaip kūrybiškiausią, našiausią Lietuvos valstybės atstatymo laikotarpį. Tuo laikotarpiu lietuvių tauta sugebėjo iškilti aukščiau partijų ir asmeniškų sumetimų: žemės reforma, Konstitucija, Universitetas, savas pinigas, tikroji sostinė — Vilnius. Aleksandrui Stulginskiui esant Lietuvos Respublikos prezidentu, Klaipėdos kraštas prisijungė prie Lietuvos, kuri pagaliau gavo jūros uostą.

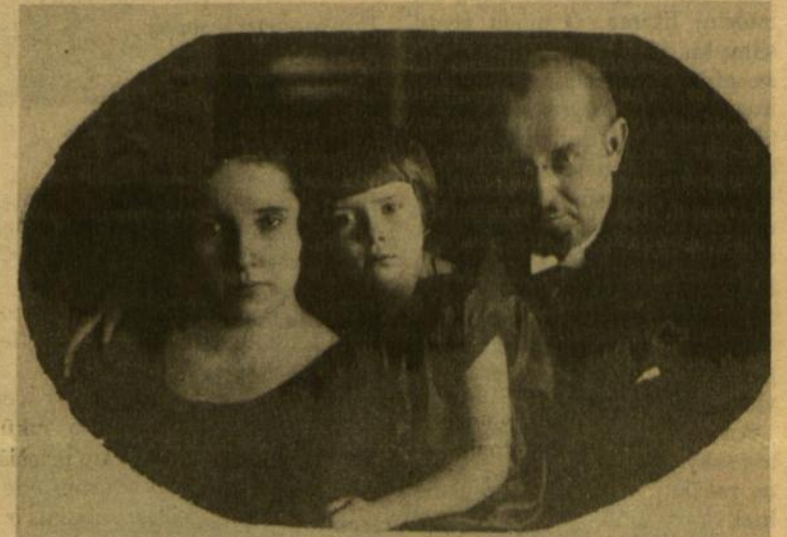
Aleksandras Stulginskis visą gyvenimą buvo kuklus. 1925 metais Palangoje kun. Mykolui Vaitkui jisai pasakė: „... Smetona išliko per savo gabumus. O mane į aukštą sostą pasodino palankios aplinkybės: mūsų katalikų vadai tuo tarpu neturėjo nieko tinkamesnio, tad išrinko mane“.

1926 m. lapkričio 5 d. Seime svarstant ratifikavimą (1926 m. lapkričio 28 d. Maskvoje pasirašytos) Nepuolimo sutarties, Stulginskis pasisakė prieš tos sutarties ratifikavimą, nes: „...mūsų nepriklausomybė iš sovietų yra išgauta mūsų narsuolių kruvinomis kovomis, o ne jų gerąja malone, be to, ta sutartis [t.y. 1920 m. liepos 12 d.] nėra vykdoma, nes sovietai negrąžina išgabentų į Rusiją turtų, Lietuvos Metrikos, neduoda žadėtojo 100 tūkstančių ha miško. Svarbiausia, kad negrąžina mums kelių dešimčių milijonų rublių, Lietuvos piliečių indėlių, buvusių prieš karą Rusijos bankuose...“.

Kraslago 7-o punkto stovykloje sąlygos buvusios labai sunkios. Per porą metų dauguma lietuvių išmirė. Iš stovykloje laikomų 2,500 lietuvių beliko tik 400. Iš Stulginskiui NKVD fabrikuotos bylos 10 kitų „kaltinamųjų“ mirė (jų tarpe, pavyzdžiui, Jokūbas Stanišauskis 1943 m. balandžio 14 d. mirė badu). Toji Stulginskiui NKVD sufabrikuota byla

Ona Matulaitė ir Aleksandras Stulginskis jungtuvų dieną 1920 metais.

Stulginskių šeima 1923 metais Kaune: Ona Stulginskienė, dukrelė Aldona (Juozėvičienė), Aleksandras Stulginskis.

buvo spėsta tik 1952 m. vasario 27 d., kada Osso prie TSRS VSM sprendimu Aleksandras Stulginskis buvo pasmerktas 25 metus kalėti. Sugrįžimas į

Lietuvą buvo nemažiau skaudus už kalėjimus ir stovyklas. „Amnestuotų“ grįžimas į Tėvynę tada ypačiai buvo sunkinamas LTSR biurokratų.

deportuotas į Tambovą. Ten, karui prasidėjus, 1941 m. birželio 22 d. vakarą vėl suimtas. Kalintas 13 metų, vienutėse — 11 metų Tambovo, Saratovo, Maskvos, Kirovo, Gorkio, Ivanovo, Vladimiro kalėjimuose⁵.

NKVD tinklas netrukus apgaubė visas Lietuvos apskritis. Prasidėjo kruopštus žinių rinkimas apie visus, kuriuos buvo galima pastebėti ar net įtarti esant antisovietiskai nusiteikusiems. Į priešsovietinį elementą kone automatiškai pateko visos nebolševikinės lietuvių politinės grupės ir jų šalininkai.

Pirmųjų masinių suėmimų 1940 m. liepos 11-12 d. naktį apie 2000 svarbių Lietuvos žmonių buvo sukišti į kalėjimus, o vėliau ištremti į Rusiją ar Sibirą.

Aleksandro Stulginskio ir Onos Stulginskienės kapas Aukštojoje Panemunėje.

Antroji, jau žymiai didesnė masinių represijų akcija į trėmimai buvo suplanuoti 1941 m. birželio mėnesį. Iki to laiko, pasinaudodami Vokietijos-SSRS draugystės sutartimi dalis lietuvių veikėjų repatriavo į Vokietiją. Aleksandras Stulginskis, ir toliau ūkininkavęs Jokūbave prie pat Vokietijos sienos, pergveno didžiausias dvejones — pasitraukti į Vokietiją nuo visiškai realios sovietų represijos ar likti Lietuvoje? Jo šitas dvejones geriausiai aprašė kunigas, rašytojas Mykolas Vaitkus, susitikęs su A. Stulginskiu 1941 metais: „Tame kambary begyvenantį aplankė mane buvęs prezidentas Aleksandras Stulginskis... Klausia mane: Kaip manai? daugis nūn bėga per žaliąją sieną į Vakarų. Baudina žmones tie suėmimai. Nors niekuo, kiek nusimanau, nesu nusikaltęs bolševikams, bet juk buvau vadinamosios dabar buržuazinės Lietuvos prezidentas. O tai naujai valdžiai, berods, atrodo nusikaltimas proletarinėms masėms. Tad kaip? ar man bėgti ten į Vakarų, ar pasilikti čia?“

Aš nesvyruodamas griežtai patariau bėgti, jei jis mano galėsiąs Vakaruose badu nemirti. Jis prisipažino įstengsiąs. — Tad bėk, būtinai — kategoriškai pareiškiau aš. — Bet, bet, — susvyravo Stulginskis — mano čionykščiai geri pažįstami komunistai, kuriems esu kuo padėjęs, man pataria nebėgti: girdi, mes jus užtarsim. Ir nieko blogo man neatsitiksia.“ (...).

Gal būta tam tikro Stulginskio naivumo, gal per daug pasitikėta „gerais pažįstamais komunistais“, kurie dar irgi, socialistinių teorijų prisiskaitę, nesuprato Stalino-Lenino tikrųjų idėjų ir pasaulinių užmojų ir to, ką Kremlius jau buvo suplanavęs lietuvių tautos atžvilgiu. Gal nulemė paties A. Stulginskio pasirinkimas pasilikti su savo tauta sunkiausiu jai momentu. Matyt, būta ir to, ir kito.

A. Stulginskis pasiliko Lietuvoje.

Lietuvių inteligentai, kurie savo akimis nebuvo matę Rusijos revoliucijos įvykių 1918-1919 m., antrojo pasaulinio karo fone svarstė Lietuvos ateities likimo perspektyvas suvokdami, jog Lietuva vienaip ar kitaip gali patekti į Vokietijos arba Sovietų Rusijos okupaciją, pir-

Onos ir Aleksandro Stulginskių nuotrauka iš jų Sibiro pasų.

Meno paroda apie meilę

ALGIMANTAS KEZYS

Kasmetinė Vasario 16-osios paroda „Dailė '94“ vyksta Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, vasario 11-20 d. Paroda yra siužetinė, jos tema – Meilė. Meilė šioje parodoje yra įvairiaspalvė, kaip ir pačiam gyvenime.

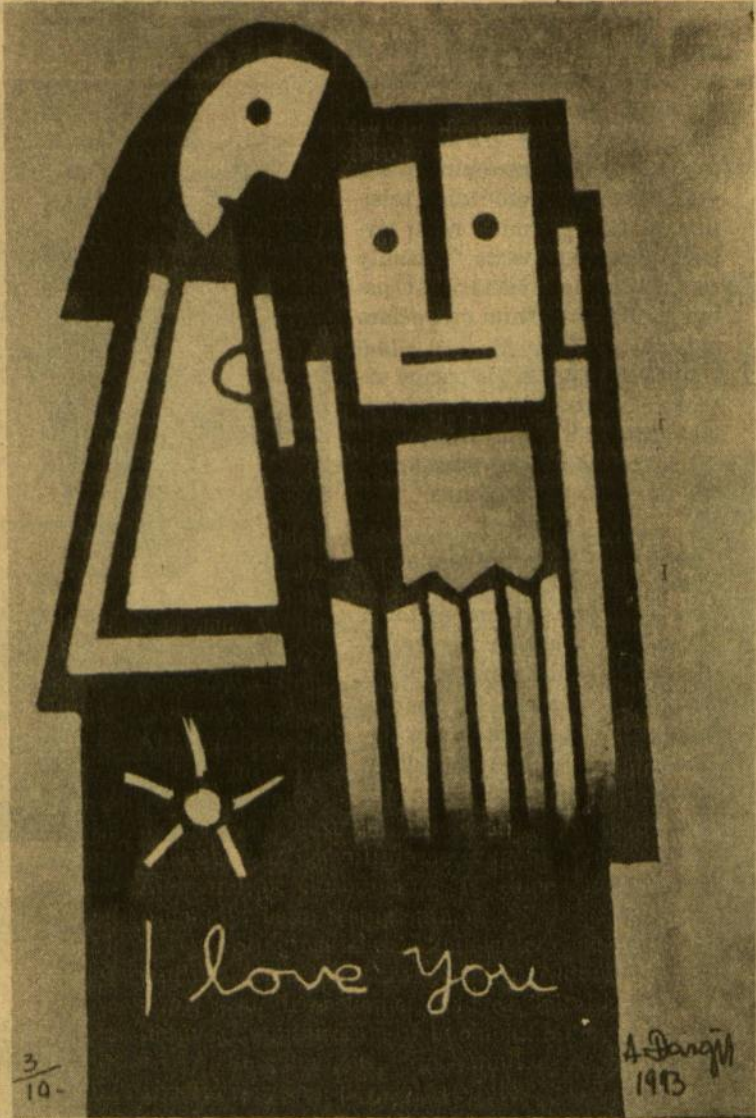
* * *

Meilė, sakoma, turi du polius, bet susideda iš trijų elementų. Tas trečiasis elementas yra ryšys, jungiantis abu polius į vieną.

Anot kai kurių filosofų (ypač Martin Buber), viskas pasaulyje turi kokį nors ryšį su kuo nors kitu; niekas neegzistuoja pats sau vienas; vienišo daikto pasaulyje iš viso nėra; yra tik ryšiai, arba reliacijos; šie yra netgi tikroviškesni už pačius daiktus, nes daiktas, neturintis ryšio su kitu, neišvaizduojamas: tokio iš viso nėra.

Ryšiai tarp žmonių turi etinį atspalvį ir yra dvejoji: atstumiantys arba jungiantys, sakykime, neigiami ir teigiami. Neigiamieji savo polius vienas nuo kito stumia, teigiamieji artina. Įvairiose žmonių gyvenimo sankryžose šie ryšiai gali taip sustiprėti, kad jų buvimas tampa net akivaizdesnis už pačius polius: meilė taip sujungia du individus, jog jie pasidaro tarsi vienas; neapykanta juos vieną nuo kito taip atitolina, tarsi jie vienas kitam net neegzistuoja.

Neigiamieji, arba atstumiantys ryšiai gimdo žmogaus vaizduotėje nepalankių tarpusavio sugyvenimų nuotaiką, kurią galime pavadinti dualizmu. Dualizmas pasižymi būties paskirstymu į dvi priešiškas grupes: žmogus – gyvulus, vyras – moteris, Kūrėjas – kūriny, šventasis – velnias, išganytasis – pasmerktasis, gėris – blogis, dorybė – nuodėmė, begalybė – ribotumas. Toks būties padalinimas veda į priešiškus santykius, iš kurių kyla žmogų skaudinančios nelaimės: neapykantos, niekinimai, peštinės, žudynės, karai. Dualistinis pasaulio suvokimas priveda žmoniją prie to, kad ne tik asmenys, bet ir gentys bei tautos tampa lyg ka-

Alfonsas Dargis

I love you, 1993
Medžio raizinytis, 36" x 25"

Iš kasmetinės lietuvių dailininkų Vasario 16-osios parodos „Dailė '94“, vakar atidarytos Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje, ir vyksiančios iki vasario 20 dienos. Siemtinės parodos tema – „Meilė“.

reivių stovyklos, pasiruošusios puolimams, kraujo praliejimui, mirčiai.

Senovės pagonių galvosenoje netgi pats pasaulio sukūrimas buvo suvoktas kaip priešiško jėgų kraugeris tarpusavio kova: dievai kovoja su slibiniais ir kitais priešais, iš kurių lavonų gimsta pasaulis. Beveik visa užrašytoji žmonijos istorija – tai karų, grobuoniškų okupacijų, revoliucijų kronika.

Dualistinis galvojimas yra iš dalies lėmęs ir hierarchinę visuomeninio gyvenimo tvarką. Ji remiasi superioriteto-inferioriteto

principu. Žmonės paskirstomi į „rūšis“: vieni yra geresni, kiti blogesni, vieni laikomi aukštesnės klasės, kiti žemesnės. Atsiranda kastos, rasės, sluoksniai, sienos. Išsivysto visuomenei labai žalingos socialinės struktūros kaip patriarchalizmas, laikantis vyrus aukštesniais už moteris, nacionalizmas, pripažįstantis tik savąją tautą išrinktąja; nacizmas, savinantis sau teisę naikinti „žemesnės“ genealogijos žmones; rasizmas, šovinizmas, parapiškumas, žmonių skirstymas ir turtingesnius ir neturtingesnius, o valdininkus ir pavaldinius.

Dualistinės galvosenos įtakoje žmogus tampa uždaru, nužmogintu. Jam darosi vis sunkiau sukurti ir išlaikyti jaukius, paprastą draugystę paremtus santykius, kurių dėka klesti šeimos, kaimynų, draugijų rateliai. Bažnyčiose, mokyklose, organizacijose susikūrusios karitatyvinių siekių bendruomenės šių „pažangiųjų“ yra pajaukiamos, apkaltinamos parapiškumu, kaimietišku atsilikimu; nepuoselejamas paprotys kaimynams susieiti, darbininkams susidraugauti, pajusti tarp žmonių šeimynišką artumą, šventiškumą bei iš jo dvelkiantį šventumą.

Nors bendrinėje kalboje šventumą priskiriame individui – žmogui, angelui, Dievui, tačiau šventas nėra kas nors pats sau, o tik ryšyje su kitais. Tik šio ryšio karitatyvinio atributo laipsnis nustato kiekvienos sąmoningosios būties moralinį gerumą arba blogumą, jos šventumą ar niekšiskumą, meilę ar egoizmą.

Šventumas arba totalinė meilė egoistinėse santvarkose yra sunkiai įgyvendinamas idealas. Meilės reliacija pasižymi jungiančia jėga, trauka, sutapatėjimu. Idealaus šios reliacijos pavyzdys yra krikščionių dogma apie Švenčiausiąją Trejybę. Čia meilės ryšys tarp dieviškojo Tėvo ir Sūnaus yra toks stiprus, kad pats ryšys tampa asmeniu, lygiateisiu aniams dviems, sudarydamas kartu su jais nedalomą Trejybę.

Siekiant įgyvendinti savitarpio meilę, reikia dualizmu pagrįstą gyvenimo sampratą keisti į trejybę pagrįstą suvokimą. Dėmesio centre turi būti pozityvioji reliacija, ugdati pasišventimą, prisirišimą, taurumą. Patys gražiausi (ir, be abejo, skaudžiausi) gyvenimo momentai visada yra trejybės: kiejė, išgyventi su kuo nors kitu, turinčiu glaudų ryšį su mumis. Aktoriui ar dainininkui keliamos ovacijos, intymūs pokalbiai tarp draugu, mylimųjų ar šeimos narių, netgi paties vieno pasivaikščiojimas po mišką nėra vienetinė, o ryšys su kitu: aktorius su publika, draugo su draugu, vienišo žmogaus su gamta, aplinka, kosmosu. Net ir tada, kai vienetinės tuštumos niekas neužpildo, žinome, kad kažko valdininkus ir pavaldinius.

(Nukelta į 4 psl.)

Donaldas Kajokas

Valtis tarp medžių baltų

mano valtis prikritus žiedų
tyliai plaukia į delta išplitusią
plaukia valtis tarp medžių baltų
jau toli nuo kitų atsilikusi

jie tolyn ir tolyn nuo manęs
vis tyliau krykščia iriasi barasi
vis tyliau bedainuoja dainas
kaip vergai kad dainavo galerose

ir nutyla visai — tarp žiedų
plaukia valtis į delta išplitusią
tyliai plaukia toli nuo kitų
taip toli kad net neatsilikusi

O teisieji!

lyg pavartę papirusą dievišką
jie jau žino o aš nežinau

aš kalėjau tavų mano tėviške
aš kalėjimu tavo buvau

* * *

kažkas pasimeldė matyt ir už mane
nes mano siela paryčiui nušvito
tarytum miško seno ir sulyto
pievelės siauras lopinėlis kuriame
ir aš prieš tai prašiau už vėlę
kadais nemielą man — tą valandėlę
kažkas pasimeldė matyt ir už mane

Atsidusimas

Štai ir vėl man pasaulis gražus, štai ir vėl, —
šie kemsynai, ši plunksna praskridusio genio,
tvenkinys, maurų kvapas, alsa, pakelė...
Va — išpampus, stora tarsi pantis delė,
išsiurbus į koją žasino seno, —
net ir ji, net ir ji, varge man!

Bažnytkaimis

paskutinis varpo dūžis —
ir tyla užlieja pievą...

ir tyloj taj savo pienę
tyliai šlamščia triušis

Rytinis obelų žydėjimas

Ankstus gegužio rytas. Ramuma.
Smėlėtam klony — kaimas, kuriame
staiga vėjelis dvelkteli nubudęs —
toks gležnas.

toks švelnus,
toks nedidutis,
o visas sodas telpa tam dvelksme!

Pamiškė

jis parkrito beveik jau priėjęs
trims žingsneliams pristigęs jėgų
vėjas tėviške mano koks vėjas
šaltis tėviške lig panagių!

prie švinu suvarpytos koplyčios
pamiškėj ant sniegų mėlynų
krito vietoj kliudydas sparnu —
skaudžiai skaudžiai netyčia

Klegėdami išnirio jie iš vėjo

...klegėdami išnirio jie iš vėjo
priėjo
girgždančius mirties vartus
praėjo

ir
— o dangaul —
to net nepastebėję nuklegėjo

Sostinė

tai buvo didis miestas sostinė į ją
tolių šalių pirkliai gabeno moteris ir rūdą
bet vieną naktį mėnuo patekėjęs danguje
išvydo dulkių stulpą ir siaubingą suirutę
ir vietoj sostinės išaušus liko didelis griovys
ir du pirkliai jie ginčijos ar buvo ji išvis
bet kas gi kitas mumyse galėjo šitaip griūti

Tas pats varpelis parugėj

smulkutis virpantis išbales
užgožtas usnių smilgų dirsių
sutildinčias parugėj varpelis
nelyg tą rytą kai aš mirsiu

— o tau pačiam
kiek dar gyvent mažyti?
— gal mirksnis ligi amžinybės
gal amžinybė ligi mirksnio

menybę vis dėlto atiduodavo Rusijai. Kretingoje dar prieš karą, vieno pokalbio su pranciškonų ordino provinciolu tėvu Antanu Dirvele, Šv. Antano gimnazijos mokytojas Kazimieras Bauba ir Antanu Masioniu metu A. Stulginskis pokalbio dalyvius nustebino tokia atsakymu — „jeigu jau okupacija, tai geriau rusų, o ne vokiečių“. Savo pareiškimą A. Stulginskis motyvavo tuo, kad romėnai, užkariavę Graikiją, netapo nugalėtojais, o savo kultūra galop laimėjo nugalėtieji. Sovietų Rusijos (arba SSRS) okupuota Lietuva atsidurtų su rusais panašiam santykių kaip graikai su romėnais. Rusams Lietuvoje reikės daug ko mokytis, — teigė Stulginskis tame pokalby, — ir amatų, ir ūkininkavimo metodų. Tad rusai žiūrės į mus iš apačios, kaip į pranašesnius, o vokiečiai žiūrėtų į mus iš aukšto, o daugelis lietuvių susižavėtų jų aukštesne kultūra, gyvenimo lygiu. Stulginskis kaip pavyzdį pateikė Mažosios Lietuvos likimą, kuri neatsilakė prieš vokiečių kultūrinę ir ekonominę įtaką.

Šie A. Stulginskio samprotavimai gana panašūs į tuo pat metu užfiksuotus ir prezidento A. Smetonos svarstymus. Tačiau nei A. Stulginskis, nei A. Smetona nė kiek dėmesio nekėlė į SSRS politinę ir administracinę liniją, didžiulę represinių struktūrų galią, kalėjimų ir koncentracijos stovyklų tinklą.

KGB archyviniai dokumentai liudija, jog 1941 m. birželio 7 d. NKVD seržantas I. B. Popov pasirašė nutarimą A. Stulginskio areštui. Formaliai areštas motyvuotas dviem priežastimis: A. Stulginskis yra stambus buožė, nes turi 173 ha žemės, 15 arklių, 37 karves, 17 avių, 10 kiaulių ir namus, o be to, jis yra buvęs Lietuvos prezidentu.

Birželio 14 d. tūkstančiai NKVD kareivių ir karininkų, sovietų milicininkai, komunistai ir sovietiniai aktyvistai, pagal iš anksto sudarytus sąrašus, išiveržė į miegančių žmonių butus ir sodybas. Keliolika tūkstančių dorų lietuvių buvo sukimšti į traukinius, kurie iš visos Lietuvos kampu vežė į Vilnių kone dvi dešimtis tūkstančių būsimųjų Sibiro vergų. Tai buvo tik didelio išvežimų ir lietuvių tautos genocido

preliudija.

Ona ir Aleksandras Stulginskiai buvo išvežti ne naktį, kaip dauguma deportuotų, o ryta. Tai birželio 14 d. matė Kretingoje Vilniaus gatvėje mokytojas A. Masionis. Kariškas sunkvežimis, ant kurio kabinos laiptelių stovėjo du enkavėdistai su šautuvais ir ant jų užmautais durtuvais, plerpė Kretingos gatvėmis Kartenos link, kur buvo sukoncentruoti transporto vagonai. Sunkvežimio kėbule ant grindų sėdėjo Stulginskiai, šalia gulėjo didelis baltas, matyt, rūbų ryšulys. A. Stulginskis atrodė prislėgtas, suglebes, be gyvybės ženklų. A. Masionį nustebino tai, jog kėbule kažkodėl stovėjo didelis, gražiai išsišakojęs fikusas, kurio šakos ir lapai judėjo nuo greito sunkvežimio važiavimo¹⁰. Ar tokį nereikalingą daiktą į ilgą kelionę pasiėmė šoko ištikti suimtieji, ar savo įstaigą fikusus sumanė papuošti enkavėdistai — galima tik spėlioti.

Vagone Ona ir Aleksandras Stulginskiai tik pasidžiaugė, jog duktė Aldona, medicinos studentė Kaune, arešto ko gero išvengė. Prie Naujosios Vilnios, jie išmetė iš vagono laišką dukrai, ant voko apdairiai užrašydami ne jos, o geros Onos Stulginskienės draugės Petronėlės Lastienės adresą: „Dr. P. Lastienei (jduokit Aldutei) Donelaičio 140“.

Ką gali du žmonės surašyti į galbūt paskutinį laišką vienintelei dukrai, kurios likimas gali būti dar sunkesnis negu tėvų? Paskubomis, gyvuliniam vagone Ona ir Aleksandras Stulginskiai iš esmės surašė Aldonai dvasinį testamentą:

Ona Stulginskienė: „Mudu su tėte išvažiuojam nežinoma kryptimi... Sudiev, Aldute, atmint visur ir visuomet, kad esi katalikė ir lietuvi. Laiminu Tave ir bučiuoju. Mamytė“.

Laiško pabaigoje, trys smulkia A. Stulginskio rašysena parašytos eilutės:

„Brangi Aldute, sėkmingai baik mokslą,

būk geras žmogus, aš nors toli gyvendamas min-

timis visuomet su Tavimi. Tavim džiaugsiuos ir

didžiūsiuos. Laiminu Tave, telaimina Tave

Aukščiausias.

Tėtė“¹¹

Gerai žmonės pristatė laišką adresatui. Duktė išpildė tėvų prašymus. Ji visą gyvenimą atsiminė, jog yra katalikė ir lietuvi. Ji baigė mokslą, kaip prisakė tėtis. Motina ir duktė jau nebepasimatė. Duktė susitiks su tėvu tik jo gyvenimo pabaigoje.

Traukinys su Lietuvos tremtiniais dundėjo tolyn į Rusiją, nuo Lietuvos vis tolo pirmasis jos Steigiamojo Seimo pirmininkas ir pirmasis Lietuvos Respublikos konstitucinis prezidentas.

Netrukus žmonas atskyrė nuo vyrų. Aleksandrui Stulginskiui sovietinė sistema jau buvo paruošusi lagerį, o jo žmonai — tremtį Komių ASSR Kortkeroso rajone.

Jokūbavo gyventojų pastatytas Aleksandrui Stulginskiui paminklas Jokūbave 1991 metais.

Stulginskių šeima buvo perskelta į tris dalis ir kiekvienai iš šių dalių krito nelengvas likimas.

Dar tremtinių prikimštame vagone Stulginskis išgirdo naują — Vokietiją užpuolė Sovietų Sąjunga. Tačiau Stulginskis jau buvo toli nuo Lietuvos, o karo veiksmai vyko kaip tik giminės teritorijoje.

Taigi Stulginskis pergryno du kartus didžiulę netektį. Kai sovietai okupavo Lietuvą buvo pirmasis. Iš kur tada galima buvo žinoti, kad bolševikų Rusija su savo revoliucinėm idėjom nepaisys jokių sienų, nekalbant apie valstybines? Mažai kas žinojo apie slaptus dokumentus Maskvos seifuose, kurie tiesiogiai grėsė artimiesiems ir tolimesniems sovietijos kaimynams. Geri Sovietų Rusijos ir Lietuvos santykiai juos realizuojant galėjo virsti į dulkes.

Dar 1920 m. rugpjūtį V. Leninas savo ranka E. M. Slianskiui, Revoliucinės Karinės tarybos pirmininkui, nurodė: „apsimetus „žaliaisiais“ (mes po to jiems ir suversim) praeisime 10-20 varstų ir iškarsime buožes, dvasiškius, dvarininkus. Premija 100,000 rb. už pakartąjį“¹². Kalba ėjo apie akcijas kitos, kaimyninės Rusijos valstybės teritorijoje.

Tų pat metų liepos mėnesį Leninas pasiuntė šifrotelegramą į Charkovą Stalinui: „Padėtis Kominterne nuostabi. Zinovjevas, Bucharinas, o taip pat ir aš galvojame, kad reiktų tuoj pat paskatinti revoliuciją Italijoje. Mano asmeninė nuomone, tam reikia sovietizuoti Vengriją, o galbūt ir Čekiją bei Rumuniją...“¹³.

1920 m. Lietuva vos išvengė revoliucijos „paskatinimo“, tuo metu, kai Stulginskis buvo Lietuvos Steigiamojo Seimo pirmininku. Tačiau 1940 m. to „paskatinimo“ nepavyko išvengti, nors Leninu jau seniai nebebuvo.

Tačiau buvo Stalinas, Lenino reikalų tęsėjas.

Tolimame Sibiro krašte sovietai įkūrė ir vis didino Krasnojarsko lagerių grupę, išdėstytą nuo Arkties iki pat pietinio šio milžiniško krašto taško — t.y. nuo lietuviams tremtiniais gerai žinomų Palatkos, Dudinkos iki Bogučanų, Re-

šiotų, Kansko ir Abakano vietovių. A. Stulginskis pateko į trikampio Kanskas-Rešiotai-Taišetas (susieta geležinkelio) lagerių sistemą. Ši grupė lagerių įvardinta Nr. 235, jos valdyba buvo Krasnojarske. 1954 m. duomenimis Krasnojarsko Kansko-Rešiotų rajone būta apie 112 lagerių. Be rusų, ukrainiečių ir baltarusių, kurie sudarė kalinių daugumą, tarp kalinių buvo estai, latviai, lietuviai, suomiai, o po karo ir japonai, vokiečiai, vengrai, ispanai, olandai, pietų korejiečiai (belaiviai), šiaurės korejiečiai („liaudies priešai“) ir mongolai¹⁴. Kraslago valdybos skyriai buvo Kanske ir Rešiotuose. Rešiotų sistemoje yra žinomi ir atskirieji lagerių punktai (otdelnėje lagernyje punkty — OLP), kurių priskaičiuojama iki 24. Yra duomenų, jog Rešiotų skyrių po šifru „pašto dėžutė Nr. 235“ buvo priskaičiuojama apie 45-50 tūkst. kalinių¹⁵.

Galimas dalykas, jog Stulginskio atgabėnimą būtent į Kraslagą nulėmė tai, jog pristigo pigios kalinių darbo jėgos. Mat 1940 m. valstybės saugumo komisaras L. Berija pranešime J. Stalinui ir V. Molotovui nusiskundė, jog SSRS miškų pramonės komisariatas nepanaudojo reikiama tremtinių miško darbuose, neaprupina irankiais. Krasnojarsko krašte į šiuos darbus ir mesta 8770 tremtinių¹⁶.

Tai iš dalies patvirtina ir istoriko H. Šadžiaus Maskvos archyvuose surasti dokumentai. SSRS VRLK Gulag'o Darbo ir spec. gyvenviečių skyriaus viršininko pavaduotojo valstybės saugumo leitenanto Žilovo 1941 m. liepos 15 d. pranešimas Gulag'o viršininkui Nasedkinui liepos 2-9 d.d. liudija, jog VRLK Krasnojarsko valdyba priėmė 12 ešelono tremtinių-perkeltinių, 5586 šeimos, 16913 žmonių. Iš jų 4606 šeimos (13203 žmonės) ištremtos iš Latvijos ir Lietuvos, ir įkurdintos ten, kur labiausiai trūko darbo jėgos.

Ačinsko stotyje buvo priimti ešelonai Nr. 335 ir 266, viename iš kurių, matyt, ir buvo A. Stulginskis kartu su kitais 2436 čia atvežtais tremtiniais kaliniais¹⁷.

(Nukelta į 4 psl.)

A.a. archeologė Marija Gimbutienė

Pasaulinio garso archeologė dr. Marija Gimbutienė po ilgos ligos mirė vasario 2 dieną, 4 v. p.p., University of California at Los Angeles ligoninėje, Los Angeles.

Dr. Gimbutienė yra autorė dvi- dešimties knygų ir daugiau kaip dviejų šimtų straipsnių apie Europos priešistorę. Pastaruoju laiku ji buvo europinės archeologijos profesorė emerita University of California, Los Angeles. Ji yra plačiai žinoma dėl savo kontroversinės „Kurgan teorijos“ apie indoeuropiečių kalbų genčių isiveržimus į Europą. Neseniai ši teorija susilaukė paramos iš genetiko L. Luca Cavalli Sforza vykdyto tyrinėjimo darbo.

Trys iš Marijos Gimbutienės naujausių knygų, *Goddesses and Gods of Old Europe* (1974, 1982), *The Language of the Goddess* (1989) ir *The Civilization of the Goddess* (1991) pateikia neolito amžiaus (6-5 tūkstantmetis pr. Kr. — 2 tūkstantmetis pr. Kr. imtinai) Europoje interpretaciją, kuri varžosi su daugeliu tradicinių pažiūrų ir priešistorines visuomenes. Nors labai kontroversiška, jos interdisciplinarinė prieiga sukūrė naują mokslinę sritį — archeomitologiją, praplečiančią tradicinius archeologijos rėmus.

Mitologas Joseph Campbell Gimbutienės darbą yra palyginęs su Champollion'o iššifravimu egiptietiško hieroglifo, o Ashley Montagu iš Princeton yra rašęs, jog „Marija Gimbutienė yra mums pateikusi tikrą rosetą akmeni, galintį pasitarnauti savo ieškančiąja verte ateityje archeologiniuose ir antropologiniuose aiškinimuose“.

Marija Gimbutienė gimė 1921 m. sausio 23 d. Vilniuje. Archeologijos studijas Vilniaus universitete baigė 1942 metais. Iš Lietuvos išbėgo 1944 metais ir pokario metus praleido karo pabėgėlių stovyklose Austrijoje ir Vokietijoje. 1946 metais ji įsigijo daktarą iš archeologijos Tuebingen'o universitete ir nuo 1946 iki 1949 metų darbavosi archeologijos institutuose Tuebingen'e, Heidelberg'e ir Muenchen'e.

Atvykusi į Jungtines Amerikos Valstybes 1949 metais kartu su savo vyru Jurgiu Gimbutu ir dviem jaunuom dukrelėm, studijas tęsė Harvard'o universitete. Mokėdama daugumą Rytų ir Vakarų Europos kalbų, Gimbutienė buvo išskirtinai gerai pasirušijusi Europos archeologijos studijoms.

1955 metais ji buvo paskirta „research fellow“ Harvard'o universiteto Peabody muziejuje, kur ji toliau dėstė ir rašė apie Europos priešistorę. 1963 metais ji tapo University of California at Los Angeles profesorės nare ir čia

Marija Gimbutienė (1921-1994)

Demetre Lagios nuotrauka

išbuvo kaip Europos archeologijos profesorė iki išėjo į pensiją 1990 metais. Tarp 1967 ir 1980 metų Marija Gimbutienė vadovavo penkiems stambiems archeologiniams kasinėjimams pietrytinėje Europoje.

Už savo mokslinį darbą dr. Gimbutienė yra susilaukusi gausių pažymėjimų: Fulbright stipendijas, paramą iš National Science Foundation, Smithsonian Institution, American Academy of Science, tarp kitų. Ji buvo pagerbta, paskiriant jai: Outstanding New American Award

(per World Refugee Committee ir Boston Chamber of Commerce, 1960), *Los Angeles Times* Woman of the Year Award (1968), garbės laipsnius iš Vilniaus universiteto, California Institute of Integral Studies, Vytauto Didžiojo universiteto Kaune (su ypatingu pagerbimu iš Respublikos prezidento 1993 metų birželio mėnesį), ir National University of Ireland.

Marija Gimbutienė palieka tris dukteris: Danutę Lake, Žilvilę Gimbutaitę ir Rasą Julie Thies.

Joan Marler

Naujos knygos

• Juozas Lukša-Daumantas. LAIŠKAI MYLIMOSIOMS. Čikaga: „I laisvę“ fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1993. Redaktoriai: Julius Keleras ir Juozas Baužys. Techninis redaktorius: Jonas Kuprys. Viršelio projektas — Onos Baužienės. Spaudė „Draugo“ spaustuvė Čikagoje. 248 puslapiai. Kaina — 12 dolerių. Gaunama „Drauge“.

Knygoje spausdinami atrinkti Juozo Lukšos-Daumanto (gimusio 1921 m. rugpjūčio 10 d. ir žuvusio 1951 rugsėjo 4 d.), pokario Lietuvos partizanų kovų dalyvio, knygos *Partizanai už geležinės uždangos* autoriaus, laišakai Nijolei Bražėnaiti-Lukšienei. Rinkinyje paskelbti 136 Juozo Lukšos laišakai, rašyti nuo 1948 m. liepos 24 d. iki 1950 m. rugpjūčio mėnesio. Idėtas ir vienas Nijolės Bražėnaitės laiškas Lukšai.

Rinkinys užbaigiamas Julijono Butėno laišku, pranešančiu, kad Lukša-Daumantas išskraidintas į Lietuvą.

„Mylimosios“, kurioms laišakai adresuoti, iš tikrųjų tėra dvi — Nijolė Bražėnaitė ir Lietuva. Skaitytojui kils klausimas: ar buvo tikslu laiškus gavėjai ir leidėjams juos atskleisti viešumai? Kaip ir dera tokio pobūdžio laiškam, jie yra perdėm asmeniškai, liudijantys meilę pasirinktajai ir likimo, kuriam atsiduota, tragiką. Lukšos-Daumanto rizikingi uždaviniai juose beveik neatsispaudė, ir tuo nereikia stebėtis — niekada tokio pobūdžio veiksmas nėra patikima raštu. Kita vertus, gyvename laikais, kada privatumo samprata įvairiais atvejais nebegalioja (pvz., pernai buvo išleistas rin-

(Atkelta iš 3 psl.)

trūksta, kad kažko nėra, kas turėtų būti su mumis. Todėl teisingai sakoma, kad visa žmogaus patirtis susideda iš ryšių, ir tik iš ryšių. Kiekvienas duetas tampa trio. Ryšys tarp dviejų polių, — tai tarsi magnetinis laukas: nematomas, negirdimas, bet turintis traukos jėgą jungti ir nepaleisti.

Mums bene artimiausias ir labiausiai pažįstamas trejybės būsena pavyzdys yra vyro ir moters meilė. Šioje meilėje gaivališkai išryškėja tarpusavio ryšio svarba. Individai pasilieka vis tie patys, o jų sąryšis sudaro gyvenimą — pilną arba tuščią. Jie gali artėti prie trejybės meilės viršūnės arba nuo jos tolti ir kristi į pražūtingo dualizmo bedugnę. Jų gyvenimas gali svyruoti nuo romantiško iki tragiško, nuo savanaudiško iki herojiško, nuo pasišventimo iki nusikaltimo. Tai teizės ir antitezės, sakytų filosofas Hegelis. Anot jo, šios dvi priešpriešos turi baigtis sinteze, t.y., kenksmingo dualizmo pavertimu trejybiška meile. Gyvenimo košmaras — tai neužbaigtas dalykas, kaip ir neužbaigtas yra dirvos tręšimas mėšlu, kol iš jos neužauga gėlės ir varpos.

Savo „tezes“ ir „antitezes“ turi ir lytinė gyvosios gamtos priešprieša. Ši priešprieša visiškai nesuprantama ir nepateisinama be jų abiejų „sintezės“. Gal todėl lytinį patrauklumą ir jo patenkini-

kinys Anglijos poeto laureato Philip Larkin laišku, kuriuos, būdamas gyvas, jis vargu ar būtų norėjęs plačiai publikai leisti skaityti. O Juozo Lukšos-Daumanto laišku vertė yra ne tik dokumentinė — iš herojiško mūsų tautos kovų už laisvę laikotarpio, bet taip pat ir žmogiška — juos skaitydami, patiriame, kokia kaina už laisvės savo tautai troškimą ir pasišventimą jį liudijant buvo mokėta.

Meno paroda apie meilę

mą mes vadiname MEILE tikraja to žodžio prasme. Perfrazuojant Vytautą Mačernį, mylimojo ir mylimosios meilė yra dar daugiau negu pats gyvenimas. Ji yra Dievas: į asketo išdidų teisinimąsi, kad „pirmiau negu mylėt, pažinti, kas vėta / Pasaulį reikia mums“ šokėja taria: „O pamiršai, kad žvilgsniui mylinčiam iš karto/ Atsiskleidžia visi gilieji slėpiniai ... meilei jos pačios užtenka, / Ji pažinimas ir gyvenimas kartu. / Ji — Dievas, nušvies-tas savęs paties“ (Vytautas Mačernis, „Šokėja ir asketas“).

* * *

Lietuvių dailės paroda „Dailė'94“, kaip sakytą, yra teminė. Nors gryniojo estetizmo atstovai nesuteikia ypatingesnės reikšmės temai meno kūrinys, tačiau pasakojamasis žanras iki šios dienos nėra nei pamirštas, nei nustumtas į kertę. Lietuviai dailininkai, tiek abstraktaus, tiek pasakojamojo meno kūrėjai, buvo pakviesti pademonstruoti tematinę pajėgą savo meninėje kūryboje. Jiems buvo nurodyta, kad čia kalbama apie žmogaus meilę žmogui, atsiribodami nuo meilės gyvuliui, žaislui, pavasariui, kosmosui, Dievui. Žmogaus meilė čia suvokiama ne vien kaip emocinė (mylimojo/mylimosios), bet ir kaip visuomeninė, šeimininė, tautinė, tarptautinė, herojiškoji, ištvėrmingoji, išsigimusi, apsimetliškoji, savimeilė, tarp-lytinė, monolytinė, mistiškoji, egzotiškoji, pamirštoji, išsvajotoji, išblėstančioji, kraugeriškoji, kar-žygiškoji, vaikiškoji, motiniškoji, tėviškoji, valstybiškoji, bet kokios rūšies žmogaus meilė žmogui arba kad ir įsimylėjimas bei geidimas, meilės praradimas, jos pavirtimas priešingybe — neapykanta, pavydu, kerštu, kančia, mirtimi.

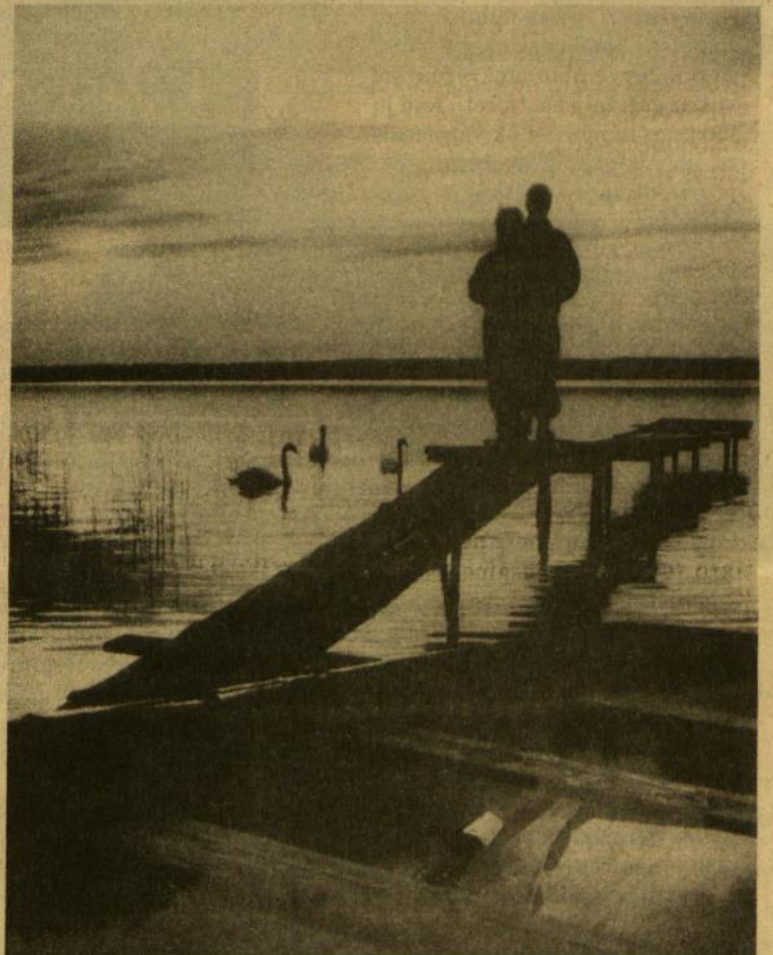
Dailininkams buvo tarta, kad priimami įvairiausių technikų bei metodų darbai: tapyba, skulptūra, grafika, medžio/lino raižinys, tekstilė, audinys, gobelenas, odos išdirbinys, keramika, vitražas, piešinys, kompiuterinė grafika, fotografija, koliažas, instaliacija, mišrioji technika; monumetali, epochinė, minimalistinė, tradicinė, modernistinė, post modernistinė — bei kitų rūšių kūryba...

Rengėjų čia buvo siek tiek persitengta, nes iš anksto buvo galima žinoti, jog kokios mommentališios ar kokios nors epochą nustatančios kūrybos mes neturėsime, o bus parodyta tai, kas dabar aktyviųjų įsivijioje gyvenančių ir vieno kito tėvynainio dabar yra kuriama. Ši paroda — tai apspindys dabartinės mūsų meni-

Vigandas Blandis (Kaunas)

Viskas prasideda nuo vaikystės

Eugenijus Adomavičius

Meilės užuomazga

Is Jaunujų fotografų parodos, vykusios Aštuntojo mokslo ir kūrybos simpoziumo metu Lietuvos dailės muziejuje, Pasaulio lietuvių centre, Lemont, Illinois, nuo 1993 m. lapkričio 24 iki 28 dienos.

nių pajėgų būklės, beje, žinant, kad pas mus yra ir monumentaliosios kūrybos atstovų, tik esamomis sąlygomis, ypač lietuviškame „kieme“, neįmanoma jos visos mūsų visuomenei pateikti.

Parodos atidarymas buvo penktadienį, vasario 11 d., Čiurlionio galerijoje, Čikagoje. Paroda veiks iki vasario 20 d. Atdara šeštadieniais nuo 10 v. ryto iki 2 v. po pietų.

KRASLAGO KALINYS IŠ LIETUVOS

(Atkelta iš 3 psl.)

Iš Krasnojarsko krašto VRLK valdybos viršininko valstybės saugumo majoro Semionovo 1941 m. rugsėjo 17 d. tarnybinio pranešimo matyti, jog Ačinskio Raileschoze, trūkstant miltų paskyrų, tik dirbantieji tremtiniai-perkeltiniai gaudavo jų po 200 gramų per parą. Tas pats buvo Nižne-Ingaš rajono miško pramonės įmonėse¹⁸.

Čia daugelis tremtinių buvo apgyvendinti vasarinuose miško barakuose, žemėnėse, palėpėse, ypač susigrūdę. Net NKVD vadai prisipažindavo, jog Krasnojarsko krašte „ypač blogos gyvenimo ir buities sąlygos tarp atkeltųjų dirbančių miško pramonės sistemoje“¹⁹.

Lietuvių tremtinių Ričardo Zalecko ir Juozo Jurksaičio paskaičiavimais Kraslago valdybos Rešiotų skyriaus 7-me režimo lageryje iš Lietuvos 1941–1952 m. kėlėjo 1422 asmenys, visi vyrai, tame tarpe ir A. Stulginskis²⁰.

I Kraslago lagerių sistemą A. Stulginskis su visa lietuvių kalinių grupę atvežti 1941 m. liepos 8 d.²¹ Iki liepos pabaigos (29 d.) laikytas Kraslago, netrukus Stulginskis perversas „i komandiruotę“ — (toks terminas!) miško kaimelį

Tugač „Bolšaja Rėčka“, kur išbuvo iki 1941 m. spalio 29 d.²² (t.y. iki kratos, — A.E.). Lietuvių čia ir kitur netrūko — Kraslago Stulginskis bendravo su dr. Karoliu Parčevskiu, Vytautu Mongirdu, Aleksu Juodakiu. Komandiruotėje „Bolšaja Rėčka“ atsidūrė ir Juodakis, ir seni pažįstami — Stasys Šilingas, diplomatas Jonas Aukštuolis, ir kiti žymūs lietuviai.

Mažai kas lageryje nepažinojo filosofijos profesoriaus, kunigo Izidorius Tamošaičio (gimusio 1889 m. rugpjūčio 12/24 d. Antakalniškių kaime, Skirsnemunės parapijoje, Raseinių apskrityje), vieno žymiausių tautininkų ideologų. Baigęs Kauno dvasinę seminariją, 1912 m. įšventintas į kunigus, gilino teologines studijas Peterburgo universitete (baigė 1916 m.), vėliau Fribourgo universitete gavo filosofijos dr. laipsnį už darbą apie VI. Solovjovo kriteriologiją. Dėstė Lietuvos universitete filosofiją, logiką, etiką, metafiziką, psichologiją. Atskirai neišleidęs nė vieno stambaus darbo, Iz. Tamošaitis garsėjo gausiais straipsniais tautininkų ir LKDP spaudoje, daug nuveikė lietuvių kalbos draugijoje terminologijos srityje. NKVD jam duotą epiteta „propagandos ministras“ užsitarnavo, matyt, dėl to, jog nuo 1938 sausio tapo Visuomeninio darbo vadybos viršininku, o nuo 1938 rugsėjo — tos vadybos generaliniu sekretoriumi. Neabejotina, jog enkavedistams turėjo daryti nemažą įspūdį jo straipsniai jo redaguojame „Vaire“, kaip antai: „Dabartinė krizė — žmogaus supra-

timo krizė“, (1929), „Fašistinė Italija“, „A. Smetona — autoritetas“ (1931), „Fašizmas“, „Marksinis socializmas“ (1933), „Tautininkų ideologijos gairės“ (1937).

Nebuvo garsiu ideologu, tačiau į tą patį laigerį pateko Stulginskio kolega agronomas, profesorius Juozas Tonkūnas, (gimęs 1894 m. kovo 30 d. Stačiūnuose, Pasvalio valsčiuje, Biržų apskrityje). 1917 m. baigė Maskvos žemės ūkio akademijos agronomijos skyrių, Lietuvoje nuo 1918 m. darbavosi žemėtvarkos institucijose, žemės reformos komisijoje, nuo 1924 m. dėstė Lietuvos universitete Kaune, vėliau žemės ūkio akademijoje, profesorius nuo 1927 m., vėliau jos rektorius 1928–1934 m. J. Tonkūnas 1934 m. birželį paskirtas švietimo ministru ir dirbo šiame poste iki 1939 m. kovo.

Su jais įkalintas dar vienas buvęs ministras, inžinierius Jokūbas Stanišauskis, gimęs 1892 m. sausio 24 d. Paslaunų kaime, Švėkšnos valsčiuje, Tauragės apskrityje, žinomas geodezijos specialistas. 1917 m. baigė Maskvos matavimo institutą, o 1920 m. grįžęs į Lietuvą dirbo matininkų kursuose, žemės ūkio technikumų direktoriumi, dėstė žemės ūkio akademijoje. 1934–1938 m. Stanišauskis tapo susisiekiu ministru, kuruodamas naujų kelių statybas, geležinkelio linijų tiesimą. Vėliau dėstė geodeziją Kaune ir Vilniuje.

Iš žymybių Rešiotose likimą su visais dar dalinois diplomatas Jonas Aukštuolis, gimęs

1886 m. balandžio 2 d. Kalnagalyje, Kupiškio valsčiuje. Baigęs Liepojos gimnaziją, studijavo Peterburgo universitete teisių fakultete 1912 m., nors baigė Tomsko universitetą. Karo metu dirbo Rusijoje Lietuvos Centro komiteto nuteisėjusiems dėl karo šelpti igalotiniu Pavolgyje iki 1916, vėliau persikėlė į Švediją ir iki 1919 m. tokiu pat igalotiniu dirbo Stokholme ir iki 1921 m. Skandinavijos valstybėse. Vėliau vadovavo departamentams Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje. 1923–1927 m. — pasiuntinys ir igaliotas ministras Latvijoje, iki 1929 m. — Estijoje ir Suomijoje, nuo 1932 m. — Čekoslovakijoje. Lietuvoje garsėjo ir kaip publicistas.

Buvę prezidentai, ministrai, diplomatai, kariškiai sudarė mažumą visų kalinių tarpe. Šiaip ar taip darbar jie visi tapo lygūs — jie vilkėjo panašius rūbus, valgė vienodai bloga maistą, gerė karštą vandenį ir pakėlė į dangų akis pirmą kartą savo gyvenime regėjo platų Sibiro dangų.

Daugelis jų jų niekuomet nebepamatys gimtinės dangaus.

NUORODOS

¹Rusijos Federacijos URM pažyma Nr. 645/2 E. Lietuvos atstovybei, Aut. archyvas.

²Dobrovolskas J. Lietuviai kariai Didžiojo Tėvynės karo frontuose. — V., 1967. P. 11.

³Daugiausia — apie 2000 Lietuvos karininkų išvežta už

speigračio (Norilskas, Dudinka) 1941 m. birželio 14 d. Plačiau: Matusevičius J. Lietuvos kariuomenės likvidavimas 1940 metais. Karo archyvas. T. 13. V., 1992. P. 247.

⁴Dokumento faksimilė yra: „Lietuvių enciklopedija“, T. XV. P. 368.

⁵Urbys J. Atsiminimai (Red. P. Narutis. 2 leidimas. — Kaunas, 1988. P. 117-122.

⁶Vaitkus M. Milžinių rungtynės. 1940-1944. Atsiminimai. T. 8. P. 49.

⁷Masionis A. Aleksandrą Stulginskį prisimenant *Darbininkas* (Boston). 1980 birželio 27. Nr. 26.

⁸Eidintas A. Antanas Smetona. Politinės biografijos bruožai. V., 1990. P. 183.

⁹NKVD 1941.VI.7 d. nutarimas areštuoti A. Stulginskį. LTSR KGB archyvo byla Nr. 42880/3. T. 2. L. 123.

¹⁰Masionis A. Aleksandrą Stulginskį prisimenant *Darbininkas*. 1980. VI.27. Nr. 26.

¹¹Laiško originalas. ASDK.

¹²Volkogonov D. „S bespoščiadnoj rešitelnostju“ *Izvestia*. 1992. IV. 22. Nr. 95. P. 3.

¹³Ten pat.

¹⁴Яковлев Б. Концентрационные лагеря СССР. Исследования и материалы. — Мюнхен, 1955. С. 136-137.

¹⁵Ten pat. P. 138.

¹⁶Dokumentų publikacija: *Istoria SSSR*. — Maskva, 1992. Nr. 1. P. 122-123.

¹⁷Rusijos Federacijos Valstybinis archyvas (toliau — RFVA. P. 9479. Ap. 1. B. 87. L. 21-23).

¹⁸RFVA. Ten pat. L. 225-229.

¹⁹Ten pat. L. 15-20.

²⁰Eselonų broliai. Sud. A. Venskevičienė. — V., 1991. P. 563-598.

²¹1942.II.2 d. NKVD nutarimas A. Stulginskio areštui. Lietuvos SSR KGB archyvas. Byla Nr. 42880/3. T. 2. P. 121.

²²A. Stulginskio raštiški parodymai tardymui 1942 m. vasario mėn. Byla Nr. 42880/3. T. 2. L. 143-144.